

Mange «nye» viktige fugleområder (IBAer) i Norge

Siden 1981 har BirdLife International, som er NOFs paraplyorganisasjon, identifisert og kartlagt et nettverk av viktige fugleområder (Important Bird and Biodiversity Areas – IBAer) over hele verden. Målet er å identifisere, beskytte og forvalte et nettverk av områder som er av betydning for den langsiktige overlevelsen av naturlig forekommende fuglebestander. NOF har i løpet av det siste året evaluert og oppdatert kunnskapsgrunnlaget for alle de eksisterende IBAene i Norge, samt identifisert flere nye internasjonalt viktige fugleområder. Denne artikkelen oppsummerer resultatene fra arbeidet, som også vil fortsette i 2015, men da med hovedfokus på havområdene, som så langt ikke er vurdert.

Av Oddvar Heggøy, Ingar Jostein Øien & Tomas Aarvak

BirdLife International har sammen med sine nasjonale partnerorganisasjoner identifisert godt over 10 000 av de viktigste fugleområdene i verden med utgangspunkt i et standardisert sett av kriterier (tabell 1). Alle aktuelle nye IBAer må kontrolleres og godkjennes av BirdLife International før de får offisiell status som IBA. Ved å beskytte og forvalte disse områdene skal den langsiktige overlevelsen av verdens fuglearter sikres over hele deres biogeografiske utbredelse. Disse områdene betraktes som et absolutt og uunnværlig minimum for artenes overlevelse, og de er derfor særdeles viktige å ta vare på. I Europa regnes fire hovedkategorier av områder som spesielt relevante for å få IBA-status:

- Områder av spesiell betydning for globalt truede arter, eller arter truet i Europa eller EU
- Områder av spesiell betydning for store ansamlinger av fugler
- Områder hvor det finnes arter som er unike for et lite geografisk område (endemiske arter)
- Områder av betydning for en artsammensetning som i stor grad er representativ for et bestemt biom (i Norge: arktisk eller boreal artssammensetning)

Norge har ingen endemiske fuglearter, og har heller ingen fuglearter med en liten geografisk utbredelse. De tre andre områdekategoriene er imidlertid alle relevante i norsk sammenheng. Artssammensetninger som er

representative for det arktiske biomet finnes først og fremst i nordlige deler av landet og på Svalbard, men også i fjellområdene i Sør-Norge. I tillegg har vi noen områder med boreal artsammensetning langs Norges grenser mot Sverige, Finland og Russland.

Kriteriesettet for identifisering av IBAer har flere fellestrekk med kriteriesettet for identifisering av Ramsar-områder, men også med kriteriene for det europeiske nettverket av verneområder kjent under tilnavnet «Natura 2000» eller «Emerald Network» (Heggøy & Øien 2014). Dette gjør at områder som identifiseres som IBA ofte er relevante både i nasjonal og internasjonal forvaltningssammenheng. Dette er også årsaken til at flere IBAer også er Ramsar-områder. Likevel er

Altaelvmunningen utenfor Alta i Vest-Finnmark er et av tolv nye IBAer identifisert i Finnmark. Dette store og delvis intakte elvedeltaet er av betydning for en rekke vannfugler store deler av året, og både havelle og sjøorre opptrer jevnlig i ansamlinger på flere hundre. Altaelvmunningen er foreløpig ikke under noen form for vern. Forhåpentligvis vil IBA-statusen kunne bidra til økt fokus på dette viktige fugleområdet. Foto: Tomas Aarvak.

det viktig å legge merke til at IBA som system tilhører en frivillig organisasjon (BirdLife International). Identifisering av IBAer påfører derfor ingen lovpålagte forpliktelser for de ansvarlige forvaltningsmyndighetene. Bevisstgjøring, kartlegging og overvåking av IBAenes verdi for fuglelivet er imidlertid viktig for å ivareta og/eller oppnå vern av disse områdene.

I Norge har IBA-listen vært uendret siden slutten av 1990-tallet (Heath & Evans 2000, Lislevand 2000). Informasjonen om hvilke fuglearter som forekommer i norske IBAer, og bestandene av disse, har derfor blitt foreldet. Dette er ugunstig, ettersom både fuglebestandene og de viktige fugleområdene stadig er i endring, noe som påvirker hvorvidt et område kvalifiserer til IBA-

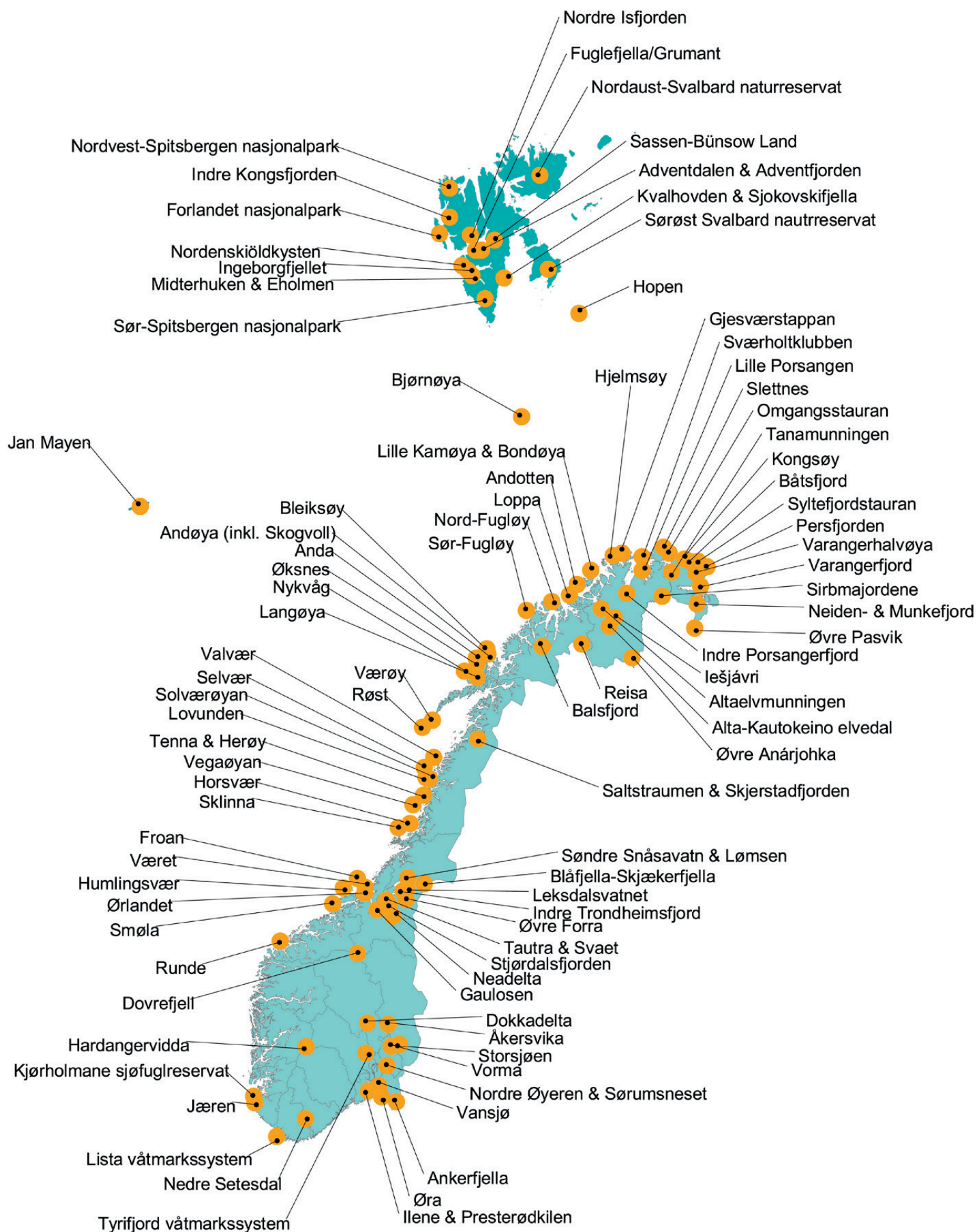
status eller ikke. Nettverket av IBAer er tiltenkt å fungere som et dynamisk system, som endrer sammensetning i takt med variasjoner i naturen. For å fange opp disse variasjonene er det viktig at IBAene overvåkes på årlig eller bortimot årlig basis. Denne type overvåking har vært tilnærmet fraværende i Norge fram til i dag, og dette er noe av årsaken til at behovet for oppdateringer har blitt så stort.

Resultater fra IBA-gjennomgangen

Før NOFs nye gjennomgang var det identifisert 52 områder på fastlandet og 14 områder på Svalbard og Jan Mayen som oppfylte kriteriene for IBA-status (Lislevand 2000). Endringer i global rødlistestatus og bestandsstørrelser gjør at tre av områdene på fastlandet ikke

lenger tilfredsstillter IBA-kriteriene. I tillegg har det blitt foretatt endringer i avgrensningen av fem av de tidligere IBAene på fastlandet og to av de tidligere IBAene på Svalbard som er så betydelige at disse nå er foreslått og godkjent som nye IBAer. Utover dette er det identifisert og godkjent ytterligere 27 områder på fastlandet og 3 på Svalbard. Flest IBAer er identifisert i nord: det høyeste antallet finnes i Finnmark, etterfulgt av Svalbard og Nordland. Også i Trøndelag er det identifisert en god del IBAer (tabell 2, figur 1).

Hvilke arter som oppfyller IBA-kriteriesettet for hvert enkelt IBA vises i figur 2. Havelle *Clangula hyemalis* og sjøorre *Melanitta fusca* er globalt truede arter, og oppfyller dermed lettere IBA-

Figur 1. Geografisk plassering av samtlige IBAer i Norge. Kartplottene er like store for alle områdene, og gir dermed ikke noe bilde av størrelsen på de ulike IBAene.

kriteriesettet enn mange andre arter (kriterium A1). På grunn av de to artenes relative tallrikhet og store utbredelse sammenlignet med andre globalt truede arter i Norge, som dverggås *Anser erythropus* og stellerand *Polysticta stelleri*, har vi identifisert relativt mange IBAer for disse artene. Svalbard har distinkte hekkebestander av både kortnebbgås *Anser brachyrhynchus*, hvitkinngås *Branta leucopsis* og ringgås *Branta bernicla*. Både kortnebbgås og hvitkinngås raster i betydelige antall flere steder på fastlandet under trekket, og ansamlinger som utgjør mer enn 1 % av Svalbard-bestanden forekommer regelmessig på en rekke lokaliteter. Disse lokalitetene oppfyller dermed IBA-kriteriesettet (kriterium B1i), og følgelig utgjør IBAer for disse to artene en betydelig andel av totalen. De mange sjøfuglkoloniene langs den norske kystlinja og på Svalbard medfører at arter som lunde *Fratercula arctica*, krykkje *Rissa tridactyla*, polarlomvi *Uria lomvia*, alke *Alca torda*, storskarv *Phalacrocorax carbo* og toppskarv *Phalacrocorax aristotelis* er godt representert i oversikten (figur 2). En tredel av de norske IBAene består helt eller delvis av sjøfuglkolonier, mens ca. 21 % har sin hovedfunksjon som viktige rasteområder for gress (grågås *Anser anser*, kortnebbgås, dverggås og hvitkinngås).

Overvåking av IBAer

Etter hvert som lista over IBAer i Norge nå begynner å bli oppdatert, ønsker NOF å starte opp overvåking av disse områdene. Vi legger opp til at overvåkingen i stor grad skal baseres på frivillig innsats, og at den i hovedsak vil gjennomføres av NOFs medlemmer. Andre naturverngrupper eller interesseorganisasjoner med forbindelser til de enkelte områdene kan imidlertid også involveres i dette arbeidet.

IBA-overvåkingen skal gjennomføres med utgangspunkt i en metodikk beskrevet av BirdLife International, som innebærer at det føres oversikt over tre ulike aspekter knyttet til natur- og artsvern innenfor hvert enkelt område: aktuelle trusselfaktorer («press»), tilstanden i fuglebestander og habitater («status») og (effekten av) eventuelt bevaringsarbeid som utføres på stedet («respons») (BirdLife International 2006). I denne sammenhengen er det spesielt viktig å overvåke bestandsstørrelsene og trendene for de fugleartene som oppfyller IBA-kriteriene i hvert

Lunden *Fratercula arctica* er godt representert i norske IBAer, og er utvilsomt en av de mest tallrike artene innenfor disse områdene. Bestandene i Nordland og sørover langs norskekysten har imidlertid gått kraftig tilbake de siste tiårene, noe som ihvertfall til dels kan skyldes klimaendringer. Foto: Oddvar Heggøy.

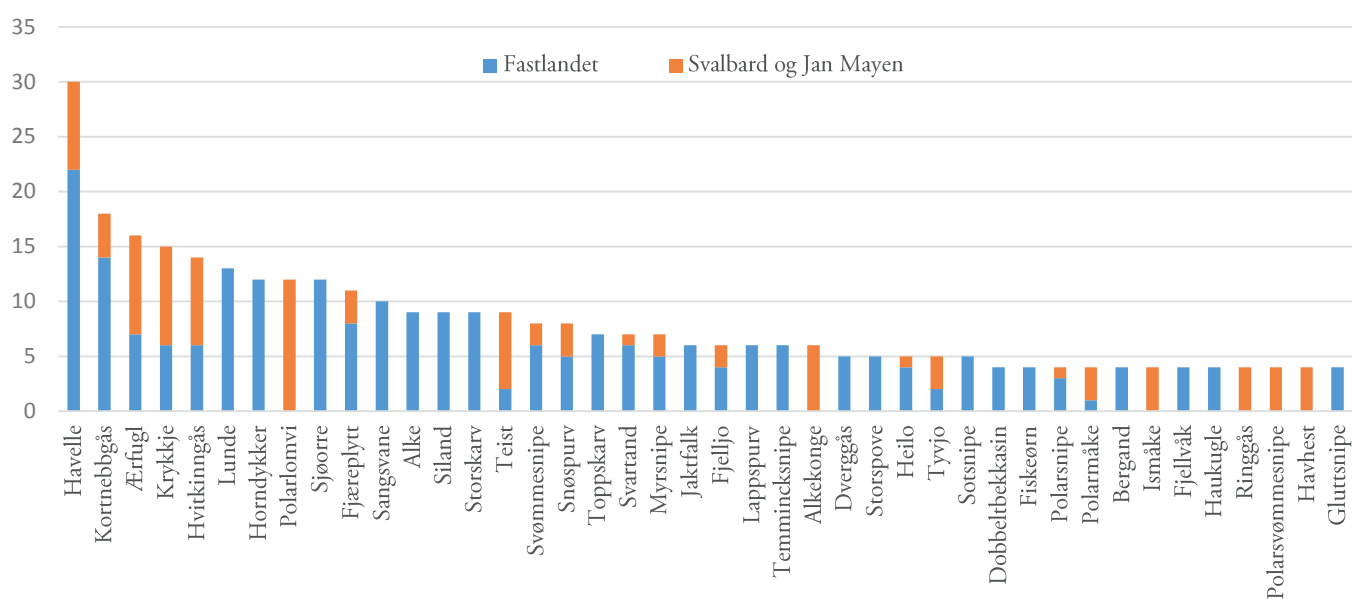
Tabell 1. Kriteriesett for identifisering av Important Bird Areas (IBAer) i Europa. Land innenfor EU har også kriterier på EU-nivå. Ett eller flere kriterier må være oppfylt for at et område skal kvalifisere som IBA.

A - Globalt nivå	
A1	Arter av global verneverdi – Betydelige antall av (en) globalt truet art(er), eller arter av global verneverdi finnes på stedet
A2	Arter med begrenset utbredelse – En eller flere arter med begrenset utbredelse (endemiske arter e.l.) forekommer på stedet i betydelige antall
A3	Arter begrenset til et biom – Områdets artssammensetning består av arter med en hekkeforekomst begrenset til et bestemt biom (arktisk, borealt, middelhavs-, kontinentaleuropeisk høyfjell, europeisk steppe)
A4i	Ansamlinger - ≥ 1 % av den biogeografiske populasjonen til en vannfuglart forekommer (trolig) jevnlig i området
A4ii	Ansamlinger - ≥ 1 % av den globale populasjonen til en sjøfugl eller terrestrisk art forekommer (trolig) jevnlig i området
A4iii	Ansamlinger - $\geq 20\,000$ vannfugl eller $\geq 10\,000$ par sjøfugl av en eller flere arter forekommer (trolig) jevnlig i området
A4iv	Ansamlinger – Området er (trolig) en «flaskehals» hvor minst 20 000 stork, rovfugl eller traner passerer jevnlig på vår- eller høsttrekk
B – Europeisk nivå	
B1i	Ansamlinger - ≥ 1 % av en distinkt populasjon av en vannfuglart forekommer (trolig) i området
B1ii	Ansamlinger - ≥ 1 % av en distinkt populasjon av en sjøfuglart forekommer (trolig) i området
B1iii	Ansamlinger - ≥ 1 % av en distinkt populasjon av en annen art som opptrer i store ansamlinger forekommer (trolig) i området
B1iv	Ansamlinger - Området er en «flaskehals» hvor over 5 000 stork, eller over 3000 rovfugl eller traner passerer jevnlig på vår- eller høsttrekk
B2	Arter med ufordelaktig bevaringsstatus i Europa – Området er et av de «n» viktigste i landet for en art med ufordelaktig bevaringsstatus i Europa (SPEC 2, 3), og hvor en stedsspesifikk tilnærming er hensiktsmessig*
B3	Arter med fordelaktig bevaringsstatus i Europa – Området er et av de «n» viktigste i landet for en art med fordelaktig bevaringsstatus, men med en utbredelse i stor grad begrenset til i Europa (SPEC 4), og hvor en stedsspesifikk tilnærming er hensiktsmessig*

*En liste over såkalte SPEC-arter er laget av BirdLife International. Denne listen er for tiden under oppdatering. Det maksimale antallet (n) IBAer et land kan ha for slike arter avhenger av hvor stor andel landet har av den europeiske bestanden av disse artene.

Krykkjer *Rissa tridactyla* i en av fastlandets største hekkekolonier for arten på Ekkerøy i Øst-Finnmark. Ekkerøy inngår i IBAet med navn «Varangerfjord (med Hornøya og Reinøya)». Krykkjekolonien på Ekkerøy er en av få kolonier for denne arten i Norge hvor hekkebestanden ikke har gått kraftig tilbake i senere tid. Foto: Oddvar Heggøy.

Figur 2. Antall IBAer på Norges fastland (blå søyler) og på Svalbard og Jan Mayen (røde søyler) i forhold til hvilke arter de er opprettet for. Arter med færre enn fire IBAer, samt arter som bare møter IBA-kriteriet A3 (begrenset til et biom) er utelatt fra oversikten.

Hekkende polarlomvi *Uria lomvia* og lomvi *Uria aalge* i Fuglefjellet på Bjørnøyas sørspiss. Sjøfuglkoloniene på Bjørnøya er i stor grad avgrenset til de bratte klippene på øyas sørlige- og sørøstlige kystlinje. Krykkje *Rissa tridactyla* er øyas mest tallrike art, etterfulgt av polarlomvi og lomvi. Foto: Georg Bangjord.

Tabell 2. Fylkesvis fordeling av IBAer i Norge.

Fylke	Gamle IBAer	Nye IBAer	Totalt
Østfold	2	1	3
Oslo og Akershus	2	0	2
Hedmark	1	1	2
Oppland	0	1	1
Buskerud	0	1	1
Vestfold	0	1	1
Telemark	0	0	0
Aust-Agder	1	0	1
Vest-Agder	1	0	1
Rogaland	2	0	2
Hordaland ¹	1	0	1
Sogn og Fjordane	0	0	0
Møre og Romsdal	2	0	2
Sør-Trøndelag ²	4	3	7
Nord-Trøndelag	4	4	8
Nordland	9	7	16
Troms	3	1	4
Finnmark	12	12	24
Svalbard og Jan Mayen	12	5	17

Sum 56 37 93

¹: Hardangervidda deles med Telemark og Buskerud.

²: Dovrefjell deles med Møre og Romsdal, Oppland og Hedmark.

enkelt område, samt tilstanden for de viktigste habitatene for disse artene.

For at overvåkingen skal være gjennomførbar på lang sikt er det viktig at den blir gjort på en så enkel, billig og konkret måte som mulig. I enkelte områder hvor det allerede finnes et etablert miljø for naturvern, eller i områder som allerede inngår i etablerte overvåkingsprosjekter, vil vi imidlertid kunne dra nytte av resultatene fra mer omfattende overvåking. Overvåkingen er tiltenkt å foregå årlig, men kan også skje oftere i områder hvor dette er gjennomførbart.

Mer info i NOFs IBA-rapport!

I forbindelse med gjennomgangen av IBAer i Norge har NOF laget en omfattende rapport som gir detaljerte beskrivelser av hvert enkelt IBA, inkludert geografisk plassering, biotopbeskrivelse, eventuell overlapp med verneområder og aktuelle trusler mot fuglelivet. Den geografiske plasseringen og avgrensningen for hvert område er i tillegg presentert med kart. Hvilke arter som oppfyller IBA-kriteriesettet

er oppsummert i tabellform, med bestandsestimater for hver art der dette er kjent. Rapporten er fritt tilgjengelig for alle interesserte på NOFs internettside: www.birdlife.no.

Litteratur

BirdLife International 2006. *Monitoring Important Bird Areas: a global framework*. Version 1.2. BirdLife International, Cambridge.

Heath, M. F. & Evans, M. I. 2000. *Important Bird Areas in Europe: Priority site for conservation*. Vol. 1: *North-ern Europe*. BirdLife International, Cambridge.

Heggøy, O. & Øien, I. J. 2014. Important Bird Areas (IBA) kan bidra til bedre vern for trekkende fuglearter i Emerald Network. NOF-rapport 7-2014. 23 s.

Lislevand, T. 2000. Viktige fugleområder i Europa er kartlagt. *Vår Fuglefauna* 23: 101-105.

Forfatterne er ansatt i NOFs fagavdeling. Kontaktperson for NOFs IBA-prosjekt er Oddvar Heggøy (oddvar@birdlife.no).